

IVAN ČERNÝ

PO STOPÁCH ČESKÝCH SKLÁŘŮ

 GRADA

IVAN ČERNÝ

PO STOPÁCH ČESKÝCH SKLÁŘŮ

 GRADA

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

IVAN ČERNÝ

Po stopách českých sklářů

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
jako svou 7106. publikaci

Odpovědná redaktorka Alice Zavadilová
Sazba Martina Mojzesová
Obálka a grafická úprava Jakub Karman, Art007
Fotografie na obálce archiv Sklárny Slavia
Fotografie Miroslav Feszanicz a archiv autora
Počet stran 262
První vydání, Praha 2019
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2019
Cover Design © Grada Publishing, a.s., 2019

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

ISBN 978-80-271-2629-3 (epub)
ISBN 978-80-271-2628-6 (pdf)
ISBN 978-80-271-0701-8 (print)

IVAN ČERNÝ

**PO STOPÁCH
ČESKÝCH
SKLÁŘŮ**

Obsah

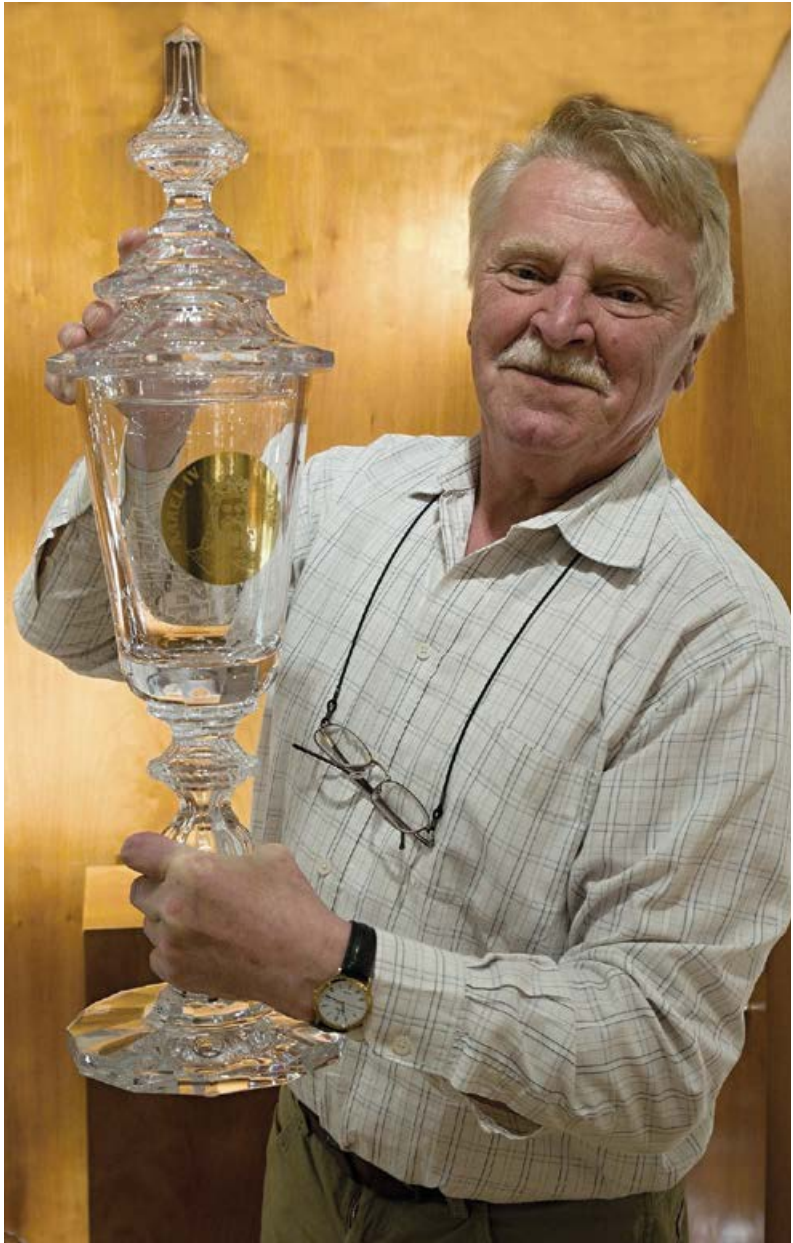
Předmluva	9
Sklo podle Johannese Mathesia.....	13
Sklářská modlitba	15

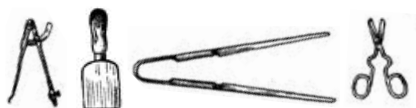
Sklárny

AJETO	17
Art Glass Svoboda	23
Císařství barevného křišťálu	31
Exkurze do světa křišťálu	39
Egermann: značka, která hovoří za vše.....	47
Floriánova huť v Častolovicích.....	55
Království skleněných pilníčků.....	65
Lindavská huť.....	73
Nenačovice u Berouna.....	81
Preciosa – kdo by ji neznal	89
Pěncínské perly	97
Poděbradský Bohemia křišťál	105
Pod pokličku Natélo	115
Nejstarší fungující sklárna na světě.....	123
Světový unikát z Poniklé.....	131
Za mistry nižborského křišťálu.....	141
Slavia – od prasátek pro štěstí až po skleněné urny.....	149
Zrod foukaných vánočních ozdob.....	155

Sklářská muzea a skanzeny

Bezručické království plné skla	165
Evropské prvenství českého muzea vitráží.....	171
Muzeum (nejen) lustrů – Kamenický Šenov	181
Novoborské Sklářské muzeum.....	189
Lenora	197
Rajský dvůr a sklářská tradice	205
Muzeum Šumavy	215
Za sklem a bižuterií do Jablonce nad Nisou	223
Kristiánov – ve šlépějích jizerskohorských sklářů.....	231
Sklářská huť František v Sázavě nad Sázavou (skanzen).....	237
Sklářský skanzen Jakub	243
Světový unikát – kunratické praprasklo	251
O autorovi.....	257

Předmluva

Naše sklo, takříkajíc rodinné stříbro, tvoří nedílnou součást kulturního a průmyslového dědictví naší země. Sklo se v Čechách a na Moravě vyrábí již více než 800 let. Z generace na generaci se předávala řemeslná dovednost, tvořivost a technické znalosti. Mnohasetletá tradice a životaschopnost ukazují, že v naší zemi existuje genius loci, kde se stále rodí české sklo a stále se drží na předním místě ve světě. České sklářství vždy procházelo obdobími konjunktury, krizí, vzestupů i poklesů, ale pokaždé se z těžkých krizí dokázalo vzepnout a znovu se dostat na dráhu úspěchu.

Vynikající úroveň českého sklářství je založena nejen na tradici nahromaděné v průběhu staletí, ale také na dovednostech, zkušenostech, na tvořivém reagování na společenské, umělecké a výtvarné vlny, na vynalézavosti a objevování nových postupů a technik, ale i na kvalitní odborné přípravě sklářů, brusičů, rytců a malířů. Systém specializovaných sklářských škol nemá ve světě obdoby.

Nejstarší nálezy skla (náramky, korálky) v českých zemích pravděpodobně pocházely z keltských regionů přibližně z 3. století před naším letopočtem. Některé skleněné perly pocházely pravděpodobně z období Velkomoravské říše. Písemné doklady o znalosti sklářství v českých zemích pocházejí z 12. století. Důležitou roli ve vývoji sklářství hrály české sklářské rodiny, které ovlivnily vývoj sklářských

technologii ve střední Evropě. Tavení skla a recepty se dědily vždy na nejstaršího syna. Proto byla tradice tak klíčovým faktorem pro růst a rozvoj sklářství vůbec. Nejvýznamnějšími příspěvky českých sklářů byly tavení modrého kobaltového skla, objev českého křišťálu a objev glazury a hyalitového skla v první polovině 19. století.

Gotické sklo obsahovalo prvky charakteristické pro českou sklářskou produkci několika příštích století. České gotické sklo bylo vyrobeno z nazelenalé skloviny, odtud název „lesní sklo“. Tento typ byl velmi populární a jeho obrovské množství se ve 14. století vyváželo hlavně do Německa, Francie a Flander.

Přibližně v polovině 16. století se v období renesance objevily smaltované malby v benátském stylu. Čeští skláři tuto techniku modifikovali na robustnější dekoraci a smaltované obrazy se rychle rozšířily nejen díky mnoha možnostem zdobení, ale také díky tomu, že tato technika dokázala zakrýt i defekty ve sklovině, což umožnilo využít i sklo nižší kvality. Proto ovlivnila české sklářství na mnoho dalších staletí.

Na konci 16. století a na počátku 17. století se objevila nová technika, a to rytí skla. Ta silně ovlivnila pozdější barokní sklářskou produkci. A po třicetileté válce se v českých zemích započalo s tavením čírého skla s názvem český křišťál. Ten byl mimořádně zajímavý a úspěšný. Poptávka po něm byla na počátku 18. století tak mohutná, že se Čechy staly jedním z největších vývozců křišťálu na světě. Vznikla řada nových exportních společností s pobočkami v mnoha důležitých přístavech nejen v Evropě, ale i v Asii a Jižní Americe.

Ve druhé polovině 18. století výroba typického barokního rytého skla poklesla, některé sklárny začaly mít problémy s prodejem skla, takže se skláři v některých regionech vrátili k malování levnějšího skla pro méně bohatou klientelu a běžné občany. Krize pak vyvrcholila v době napoleonských válek. Po jejich skončení ovládl český trh anglický broušený křišťál, který se čeští skláři snažili napodobovat.

Cizí vzory a dekory byly postupně z trhu vytlačeny silou místních českých tradic. Od roku 1820 začala česká sklářská produkce znovu stoupat. Významným objevem bylo hlavně neprůhledné barevné sklo zdobené lazurou. Tyto techniky posléze inspirovaly české sklářství ve druhé polovině 19. století a zejména secesi a moderní umění ve 20. století.

Inovační technologie českých skláren obohatila nejen český trh, ale i ostatní trhy po celém světě. České sklo se díky tomu znovu stalo velmi populárním a žádaným na světových trzích a čeští skláři byli vždy schopni udržet přední pozici na světovém trhu. Ve druhé polovině 19. století se objevují typická inspirace orientem, imitace různých historických slohů a nové principy slohu secesního, které se díky českým sklářům staly velmi populárními. Největším triumfem českého secesního skla pak bylo ocenění na Světové výstavě v Paříži v roce 1900.

Ruční výroba českého skla prošla a přežila řadu kritických momentů, ale vždy jako bájný Fénix povstala z popela a vrátila se na přední pozice ve světě. V moderní době neslo jméno českého skla především sklo umělecké, které slavilo nevídaný úspěch na Světových výstavách v Bruselu, Montrealu a Ósace. Svou pozici si udrželo v době socialismu a překonalo i problémy v období privatizace a následné světové ekonomické krize, kdy bohužel zmizelo v propadlišti dějin několik významných skláren, jako např. Chřibská (považovaná podle loga, na kterém je zobrazeno datum 1414, za nejstarší sklárnu na světě), sklárna Lenora, sklárny Bohemia nebo Vrbno pod Pradědem. Ani toto obtížné období však nepoložilo české sklárny na lopatky. Po turbulentní etapě postupně začaly ožívat, na tempu nabrala jak ruční výroba skla, tak výroba skla lisovaného a strojně vyráběného a české sklo znovu patří ke špičce světového sklářského pelotonu.

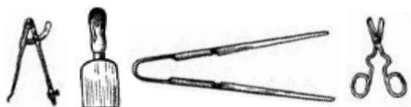
Historie je historie, ale nejlepším způsobem, jak poznat, co stojí za konečným výrobkem, je vidět sklářskou práci na vlastní oči

u sklářské pece, broušení, rytí a malování skla. Pochopit tajemství, rodící se v pecích z ohně tavicího hlavní suroviny křemenný písek a další příměsi, cítit na kůži horko, které sálá z vnitřku pecí, kde se „vaří“ sklovina, vidět, jak zručně sklář nabírá žhavou sklovinu na píštalu a formuje základní tvar. Nebo sledovat, jak se pod rukama brusice pod brusným kotoučem smáčeným pramínkem vody rodí krásné broušené dekory, či stát v tichu u rytce, který milimetr po milimetru vyrývá do povrchu výrobku třeba hlavu lva nebo Poslední večeři Páně.

Mnoho českých skláren reagovalo na novou situaci a pochopilo, že dnešní zákazník je velmi náročný, na trhu je tvrdá konkurence a že svět se díky moderním technologiím nebývale propojil a sklo musí být „vidět“. Proto řada skláren nyní nabízí návštěvu hutě s prohlídkou výroby, některé sklárny mají i vlastní muzeum, kde ukazují svou minulost a současnost, a přímo ve sklárně bývají i galerie tohoto umění. Dokonce vznikly i sklářské skanzeny, doplňující kamenná sklářská muzea.

Pro české sklo bude potěšením, když se, vážení čtenáři, vydáte v rámci poznávací turistiky ve stopách našich mistrů křehkého řemesla s touto jedinečnou knížkou v ruce. Ne všechny hutě a sklářská designerská studia, jež jsou momentálně v provozu, se do tohoto svazku vešly. Pro ně se však najde místo v zamýšleném druhém svazku, rozšířeném i o sklárny moravské.

Mgr. Jiří Říha, emeritní prezident spolku České umění skla

Sklo podle Johannese Mathesia

(jáchymovský kazatel z roku 1562)

„Chceme těm, kteří nebyli ve sklářských hutích, v krátkosti podati zprávu o krásné a um vyžadující práci výroby skla. A jak toto křehké nádobí nicméně mnoho užitku dává. Byl jsem zpraven o tom, že někteří pálí kapradí s kořeny a vším na popel a přidávají k tomu vinný kámen. Ale sklo se má státi bělejší a čistější, když se popel a sůl dobře taví se suchým dřevem, neboť čerstvé dřevo a mnoho kouře má dělat sklo tmavší a černavé.

Některé ze sklářských hutí mají svůj vlastní písek, jiné rozmělnují křemen a šterk a potřebují dubový, javorový, bukový či jedlový popel. Borovicový popel a vrbový mají dát dobré dílo, ačkoliv pro svou mastnotu nedávají tak bílé sklo. Přidává se také sůl k písku a popelu, ale lepší má být polská kamenná sůl. Mnozí kupují staré skleněné zlomky nebo střepy, z nichž se vyrábí sklo nejkrásnější.

Když je vroucí sklo čisté a jasné, tak počne se pracovati. Mistr vezme svou železnou nebo mosaznou píšťalu, kterou poněkud ohřeje, neboť na studené tyči sklo nelpí. Tou sáhne do pece a na pánvi zachytí hrudku skelné taveniny na píšťalu a roztáčí ji neúnavně, že se zakulatí. Kdo ale může různé druhy a formy sklenic vypočítat?

Starší měli své vysoké sklenice zvané datel, krautstrunky, angstry, holubičky, bratříčky a jemné skleničky, ze kterých se obvykle kdysi na přání pilo čerstvé eppenské víno.

Víno zdaleka nejlépe se ve skle krásně vyjímá, když někdo naleje čiré červené víno do zlaté nebo pozlacené číše. Hoří v nich jako rubín, že může člověku udělati malou rozkoš. Také se k vínu dělají zelené sklenice, z původně lesního skla vymyšleného, ve kterých se dobře třpytivé víno velmi pěkně a líbezně vyjímá a moku tomuto božím veselou barvu dává.

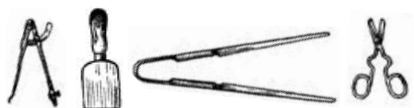
Také do užívání přišly silné, robustní sklenice s nálepy a všetečnost vždy jiné a jiné vymyslela. Kufrolfem nazvěme nádobu či sklenici, která je dole široká a nahoře úzká, jak už člověk takové staré a skleněné nádoby má, které klokotají, žbluňkají nebo jako čáp štěbetají, když se z nich pije. Před několika málo lety se všechno s picími nádobami zvrátilo, že sice téměř každý své nádobě zvláštní název vybásní. Nyní se dokonce dělají nemravně velké vítací bláznivé sklenice, které lze stěží pozdvihnouti, z nich pak nejedna v domě lepším slouží i za nádobu k uložení květů řezaných. Jak vidno jest, všetečnost a zneužití vtrhly i do tohoto umu řemeslného. Nemusíme však přece, nehledě k nesprávnému a bláznivému zvyku, krásné svobodné umění sklářské a užitečné nástroje a nádoby, které se ze skla dělají, haněti...“

Sklářská modlitba

*Vstoupíš-li do huti,
pokloň se a postůj, člověče,
neboť vstoupil jsi do chrámu sklářského,
a Tvá duše budiž čistá a plná pokory
vůči této hmotě,
při jejímž zrodu
prolínají se duše člověka a vůle Boží.*

*Vstoupíš-li do huti,
pokloň se a postůj, člověče,
a jsi-li z těch, kteří svým dílem
přispívají ke zrodu hmoty, jež zove se sklo,
smíš pozdvihnout zrak svůj
ke klenbě pece a ještě výš
až ke klenbě hutní,
ba dokonce nejvýše
až k oltáři nebes,
odkud načerpáš novou sílu a tvůrčí síly,
jež budou korunovat Tvé dílo sklářské
na věky věkův, aneb taková je vůle Tvá
a vůle Boží.*

AJETO

Slogan známých postaviček dvou pracantů Mata a Pata se stal názvem jedinečného turistického magnetu Novoborska. Řeč je o sklárně navždy spojené se jménem legendárního umělce Bořka Šípka. Jejím doslova výstavním štítem je netradiční sklářská restaurace na hlavní třídě T. G. Masaryka v Novém Boru, která nabízí unikátní propojení špičkového umění kuliňářského s uměním sklářským.

Zde se tedy mohou návštěvníci při vychutnávání některé z místních specialit stát svědky zrodu křehkého klenotu, vytvářeného vyhlášenými českými skláři. Takový jedinečný pohled a nezapomenutelný zážitek umožňuje zdejší křišťálová stěna, za kterou se tento živý obraz pro pobavení hostů a turistů odehrává. Díky ní se navíc zájemci stávají součástí sklářského děje. A najde-li se nadšenec, může si s pomocí zkušeného mistra sklo dokonce sám vyfouknout!

Tolik tedy říkají propagační materiály, které si zcela jistě turisté vyzvednou v historickém městě sklářů v místním informačním středisku na hlavní třídě. Pojďme se podívat na doslova živou ukázkou vysoké řemeslné dovednosti českých sklářů, která by měla být zároveň i inspirací pro mladou generaci, hledající tvůrčí a dobře ohodnocenou prestižní práci.

Jak se fouká do skla

Vše začíná utavením skloviny v některé z pánví, do níž se vkládá tzv. sklářský kmen, tj. směs sklářského písku, sody, potaše, vápence a uhličitanu barnatého. Do kmenu se přidávají i barvicí kysličníky, které se míchají podle přesných receptů, leckdy se dědicích z generace na generaci. Následuje šestnáctihodinová tavba při teplotě 1 450 stupňů Celsia a poté začnou sklovinu zpracovávat jednotlivé party sklářů, z nichž každá má při práci svou úlohu. První vyfoukne tzv. baňku, malou bublinku, na kterou druhý sklář nabere další sklovinu a pomocí „svaláků“ ji zpracuje do tvaru potřebného pro vložení do dřevěné formy. Konečný tvar výrobku vznikne dofouknutím v rozvírací formě. Následuje zásah mistra, který pomocí nůžek a pinzet ozdobí nožku kalíšku, a poté druhý mistr mezi dvěma prkénky roztočí dýnko. Výrobek poté putuje na téměř dvě hodiny do chladicí pece, kde jeho teplota klesne z 500 stupňů Celsia na běžnou teplotu prostředí. Pak se vidiovým nožem odřízne nepotřebná horní část bubliny, aby vznikl kalíšek. Jeho nerovný okraj se nejprve zabrousí a nakonec opět působením tepla zaoblí. A pak již následuje zdobení výrobku broušením a závěrečné vyleštění.